

Villy Sørenseno nuopuolio hermeneutika

Rasa Alė Petronytė

Filologijos fakultetas
Vilniaus universitetas
El. paštas: rasa.petronyte@ff.stud.vu.lt
<https://orcid.org/0009-0000-2705-7929>

Santrauka. Straipsnyje, remiantis prancūzų filosofo Paulio Ricėuro simbolių hermeneutika, nagrinėjusia sąmonės steigties klausimus, interpretuojami danų modernizmo klasiko Villy Sørenseno tekstai. Sørenseno *nuopuolis* suprantamas kaip pirminės vienovės fragmentacija ir perėjimas iš darnos į chaotišką būvį. Tyrime danų mąstytojo suformuluota nuopuolio poetika perskaitoma kaip dvikryptės hermeneutikos – simbolius demaskuojančios sąmonės archeologijos ir naujai apmąstančios eschatologijos – reikšmė. Rinkinio „Nepavojingos istorijos“ (1955) apsakymo „Kareivio Kūčios“ interpretacija pateikia sąmonę steigiančios simbolių hermeneutikos apibrėžtis: (1) sąmonę demaskuojantis ir psichikos skilimą atskleidžiantis judesys yra negrįžtamas, (2) subjekto archeologija ir eschatologija tarpusavyje susijusios: jos viena kitą stumia ir traukia, neigia ir lemia, (3) sąmonė tampa tikra tik vykdydama hermeneutinę užduotį (sąmonė yra reikšmių, glūdinčių už jos pačios ribų, interpretacijos vyksmas). Nuopuolis tekste atsiskleidžia kaip esminis sąmonės tapimo elementas, o pats apsakymas, interpretuodamas nuopuolį, tampa simbolių hermeneutika.

Reikšminiai žodžiai: Villy Sørensenas, nuopuolis, pakartojimas, Paulis Ricėuras, simbolių hermeneutika.

Villy Sørensen's Hermeneutics of the Fall

Abstract. The article interprets Danish modernist writer Villy Sørensen's short story "The Soldier's Christmas Eve", published in *Harmless Tales* in 1955, on the basis of Paul Ricœur's hermeneutics of symbols, which is concerned with the problem of the constitution of consciousness. Sørensen's notion of the Fall is understood as a fragmentation of the original unity and a transition from coherence to a state defined by discordance. In this sense, the poetics of the Fall is read as a configuration of the Ricœurian two-way hermeneutics: the archaeology of consciousness that unmasks symbols and the eschatology that reflects on them in a renewed way. The interpretation of the short story "The Soldier's Christmas Eve" highlights several aspects of the hermeneutics of symbols which constitute consciousness: (1) the unmasking of consciousness by revealing the split in the psyche is irreversible, (2) the archaeology and eschatology of the subject are interrelated: they contradict each other, yet are mutually constitutive, (3) the conscious becomes true consciousness only by adopting the hermeneutical task: consciousness is the act of interpreting representations of meaning outside the conscious. In this regard, the short story presents the Fall as a crucial element in the development of consciousness. By interpreting the Fall, the story itself becomes a hermeneutics of symbols.

Keywords: Villy Sørensen, the Fall, repetition, Paul Ricœur, hermeneutics of symbols.

Viena svarbiausių figūrų XX a. antrosios pusės Danijos literatūros baruose – rašytojas Villy Sørensenas (1929–2001), rašęs apsakymus ir filosofines esė, mitologinius romanus, taip pat išleidęs knygas apie Friedricho Nietzsches, Franzo Kafkos, Arthuro Schopenhauerio, Senekos filosofiją (Barlyng, 2002, p. 17). Tyrėjų teigimu (Bredsdorff, 2002, p. 34), Sørenseno įtaka danų modernizmui tolygi įžymiajai Georgo Brandeso natūralizmo formacijai.

Received: 02/08/2024. Accepted: 29/11/2024

Copyright © Rasa Alė Petronytė, 2024. Published by Vilnius University Press

This is an Open Access article distributed under the terms of the Creative Commons Attribution License, which permits unrestricted use, distribution, and reproduction in any medium, provided the original author and source are credited.

Sørenseno vaidmuo XX a. Danijoje neapsiribojo vien rašomais tekstais – rašytojas ne tik laikytas literatūros ir kultūros pasaulio autoritetu, bet ir buvo kviečiamas išsakyti nuomonę svarbiausiais politiniais klausimais, buvo įsitraukęs į viešas diskusijas su Danijos teologų bendruomene (Larsen, 2002, p. 29). Sørenseno indėlis išlieka svarbus ir šiandien – jo idėjos intensyviai aktualizuojamos pastarojo dešimtmečio moksliniuose debatuose apie „globėjiškos“ (dan. *formynderisk*) gerovės valstybės literatūrą. Dėmesio skiriama ir Sørenseno keltai asmeninės atsakomybės bei laisvės problemai – tyrėjai pažymi, kad ji, suvokta kaip užduotis, o ne duotybė, atliko reikšmingą vaidmenį prieštaringose XX a. vidurio visuomeninėse diskusijose dėl gerovės valstybės ir tapo svariu šios sistemos šalininkų argumentu (žr. Lasse Horne Kjøeldgaard *Meningen med velfærdsstaten*, 2018).

Fragmentišką modernų pasaulį Sørensenas aiškino pasitelkęs *nuopuolio* (dan. *faldet*) sąvoką. Ši sąvoka atskleista pirmoje filosofinių esė knygoje „Poetai ir demonai: aiškinimai ir vertinimai“ (1959) (*Digtere og demoner: fortolkninger og vurderinger*). Siørenseniškas nuopuolis reiškia perėjimą iš darnos į chaotišką būvį ir iš vienovės į fragmentaciją (Støvring, 2006, p. 27). Tai demaskuojantis įtarumo judesys, kurį autorius aprašo trimis lygmenimis: kaip kultūros, vientisos vertybių sistemos fragmentaciją, skilimą psichikoje ir šias dvi plotmes apimančią ir sąlygojančią mitinį pasakojimą. Pavyzdžiui, Europos kultūros istorijoje tokiu pokyčiu, „kai praeitis ir ateitis nūsuka viena nuo kitos“, Sørensenas laiko modernaus pasaulio pradžia, kurią lokalizuoja XIX ir XX a. sandūroje. Pradžią modernybei duoda „vertybių žlugimas“ ir Friedricho Nietzsches „Dievo mirtis“ (Støvring, 2006, p. 11; Sørensen, 2016, 3 skyrius).

Sørenseno aprašomas nuopuolis psichikoje esmiškai susijęs su Sigmundo Freudo išplėta sąmonės ir nesąmonybės skirtimi. Austrų psichoanalitiko teigimu, sąmonei pasirodantys pavidalai yra nesąmonybėje vykstančios troškimų ekonomijos simptomai (Ricœur, 2001, p. 81). Taip reikšmės kūrimo centras perkeliamas už sąmonės: kuriant kultūrinius pavidalus sąmonė taip pat dalyvauja, tačiau joje reikšmės cirkuliuoja jau cenzūruotos – jų kilmė iš tiesų slypi nesąmonybės procesuose. Apie tai, ką implikuoja toks sąmonės, kaip imanentiško reikšmių šaltinio, demaskavimas, kalbėjo ir XX a. prancūzų fenomenologas ir hermeneutas Paulis Ricœuras. Dviejų dalių studijoje „Simbolių hermeneutika ir filosofinė refleksija“ (1969) jis išplėtojo simbolių hermeneutikos programą, kuri nagrinėja sąmonės, jos refleksijos ir tapsmo klausimus. Šioje dvikryptėje filosofinėje hermeneutikoje Ricœuras inkorporavo Freudo psichoanalizės simbolių hermeneutiką ir jai priešingą hermeneutiką, paremtą religijos fenomenologija bei Georgo Wilhelmo Friedricho Hegelio dialektika. Pirmąją prancūzų filosofas pavadino *sąmonės archeologija*, kuri demaskuoja sąmonę, o antrąją – *sąmonės eschatologija*, kurioje vyksta sąmonės tapsmas.

Ricœur simbolių hermeneutikos programa yra šio tyrimo išeities taškas, o tyrimo tikslas – rikioriškos simbolių hermeneutikos šviesoje interpretuoti Sørenseno nuopuolio poetikos apibrėžtis ir vaidmenį grožiniuose tekstuose. Interpretacija kelia klausimą, kokią santykį su simbolių hermeneutika numato ir kaip ją papildo apsakymas „Kareivio Kūčios“ (*Soldatens Juleaften*). Apsakymas priklauso ankstyvajam rašytojo kūrybos laikotarpiui, kuriam priskiriama ir Sørenseno išskleista nuopuolio poetika: apsakymų rinkinį „Nepavojingos istorijos“ (*Ufarlige historier*) (1955) ir pirmąsias Sørenseno kultūros filosofijos esė

„Poetai ir demonai“ (1959) skiria vos keleri metai. Skaityti pirmąjį „Nepavojingų istorijų“ apsakymą rinktasi todėl, kad tai – programinis rinkinio tekstas, likusiems apsakymams iškeliantis temą ir užduotį – nuopuolį kaip sąmonės tapsmo elementą.

Tiek Sørenseno nuopuolio poetika¹, tiek jo grožinė kūryba nagrinėta gausiai ir išsamiai. Vis dėlto „Kareivio Kūčios“ didelio tyrėjų dėmesio nesulaukė. Šį tekstą nuosekliai interpretuoti mėgino tik žymus danų literatūros tyrėjas Jørgenas Bonde Jensenas. Iškalbu tai, kad itin glaustą apsakymo interpretaciją jis pateikia knygoje, skirtoje ne „Nepavojingoms istorijoms“, bet trečiajam Sørenseno apsakymų rinkiniui „Sergintys pasakojimai“ (*Formynderfortællinger*) (1964). „Kareivio Kūčias“ Jensenas skaito kaip pasakojimą, supriešinantį karo ir vaikystės figūras. Tyrėjo teigimu, tai, kad tekste pasirodantys angelai kareivio bombą palaiko žaisliniu kamuoliu, reiškia, jog bomba yra žaislo, o agresija – vaikiškų žaidimų pakaitalas. Kaip pastebi Jensenas, kareivis vietoje tiesos pasirenka bombą, nes nesupranta, jog Dievo siūloma tiesa reiškia, kad tik „pamilus priešą“ gali stoti taika. Tyrėjo manymu, suprasti šią krikščionišką žinią reikštų iš naujo tapti vaiku (Jensen, 1978, p. 225). Straipsnyje pristatomam tyrimui karo ir vaikystės prieštata taip pat aktuali, tačiau matysime, kad ji susijusi ne su krikščioniškos moralės aspektais, o su nuopuolio demaskuotos ir „nekalto“ sąmonės įtampa.

Mokslinių darbų, kurie sietų Sørenseno tekstus su Ricœuro hermeneutine filosofija, iki šiol nėra. Priežasčių taip interpretuoti gausu. Abu mąstytojai rėmėsi hermeneutinėmis prielaidomis, savaip interpretavo Freudą psichoanalizę ir ypatingą dėmesį skyrė simbolio ir mito reikšmei žmogaus kultūrinėje sąmonėje. Tiek Sørensenas, tiek Ricœuras interpretavo blogio simboliką aiškinantį nuopuolio mitą, nors šiuo tyrimu rikioriška interpretacija nenagrinėjama.

1. Ironija ir nuopuolis Sørenseno prozoje

Grožinę Sørenseno prozą galima skirti į dvi dalis: pirmąją sudaro apsakymų rinkiniai, antrąją – romanai, interpretuojantys ir perrašantys įvairių mitologijų pasakojimus. Dalis apsakymų laikomi Hanso Christiano Anderseno simboliinių pasakų interpretacijomis: pasakos žanras tampa būdu kalbėti apie tai, kas nepasiekama įprastu kalbėjimu (Handesten, 2007, p. 69). Kita apsakymų dalis apibūdinama vokiškosios modernizmo tradicijos, Franzo Kafkos alegorinių absurdo pasakojimų² ir Thomo Manno ironiškų ir profaniškų biblinių istorijų interpretacijų kontekste (Rossel, 1991, p. 42).

Daugelis tyrėjų pažymi, kad ypač svarbų vaidmenį Sørenseno kūryboje atlieka ironija. Ji ne tik kuria savitą rašytojo stilių, bet ir parodo sąmonės ribas, leidžia ieškoti naujo santykio su tikrove (Rossel, 1991, p. 45). Caterina Testa ir Paula Hostrup-Jessen Sørenseno ironiją nagrinėjo siedamos ją su kalbos ir suvokimo problematika. Tyrėjų ma-

¹ Sørenseno svarstymus apie nuopuolį tyrėjai vadina *poetika*, nes rašytojo dėstoma programa galiausiai suformuluoja grožinių tekstų hierarchiją, kurią lemia konkrečių veikalų santykis su nuopuoliu. Į tyrimą ši Sørenseno poetikos dalis neįtraukta.

² Pavyzdžiui, Sørenseno apsakymas „Žmogžudystės byla“ (*Mordsagen*) – Kafkos romano „Procesas“ interpretacija (Rossel, 1991, p. 42).

nymu, siorenseniška ironija demaskuoja – ji pasirodo ten, kur glūdi neatitikimas. Tokiu būdu prieštaravimus iškėlus į paviršių griūva pirminis subjekto suvokimas apie pasaulį ir save (Testa ir Hostrup-Jessen, 1992, p. 229–230). „Nekaltą“ sąmonę Sørenseno tekstai demaskuoja suproblemindami kalbos ir tikrovės santykį – žodžių žaismai, tiesiogiai interpretuojama perkeltinė reikšmė, formalizuota kalba ir tautologijos (pavyzdžiui, rinkinio „Keistos istorijos“ (*Sære historier*) (1953) apsakymo pavadinimas „Du dvyniai“ (*De to tvillinger*)) nurodo, kad kalba yra uždara sistema. Užuoat atspindėjusi tikrovę, ji pati save patvirtina (pavyzdžiui, apsakyme „Atbulieji“ (*De bagvendte*) žaidžiama posakiu „turėti akis pakaušyje“ – čia pasakojimo centre atsiduria iš tiesų akis pakaušyje turintis personažas) (Testa and Hostrup-Jessen, 1992, p. 236, 238, 240).

Sąmonės ribas atskleidžia ir nekritiškas, naivus veikėjų pasitikėjimas savomis mąstymo kategorijomis. Sørenseno tekstų veikėjams dažnai trūksta nuovokos, kad prie tikrovės jie negali prieiti tiesiogiai, o suvokimą lemia interpretacija – sąmonės žiūros taškas. Naivi personažų laikysena kuria humoro efektą, kurį sustiprina paprasta, „vaikiška“ apsakymų kalba (Testa and Hostrup-Jessen, 1992, p. 237). Taip savo laiku kritikuotas Sørenseno stilius išreiškia „pamišėlio logiką“ ir „racionalizuotą pamišimą“ (Handesten, 2007, p. 68). Taigi ironiškas stilius Sørensenui nėra tikslas savaime. Jis atidengia prieštaravimus ir skatina ieškoti naujų būdų tikrovei sučiuopti.

Grožinėje Sørenseno kūryboje nuopuolis pasirodo daugiausia kaip psichikos fragmentacija – šią išvadą grindžia daugelio tyrėjų interpretacijos (Jensen, 1978, p. 244). Pavyzdžiui, rinkinio „Nepavojingos istorijos“ apsakyme „Priešas“ (*Fjenden*) vaizduojamas skirtingų psichikos dalių konfliktas ir nepavykusi šių dalių sintezė. Alegorinės pasakos žanro pasakojime mistiškasis, savo kelyje visa naikinantis raitelis ir savyje užsisklendusi mergina žymi atitinkamai instinktyvųjį, „demoniškąjį“ ir jausminį pradus (Testa, 1996, p. 153). Merginos užsisklendimas savo ruožtu išreiškia kitą Sørenseno apsakymuose dažną, su nuopuolio samprata susijusį motyvą – negalėjimą kalbėti ar susikalbėti (Testa, 1996, p. 154). Nebylūs, akli ir kurti veikėjai rašytojo tekstuose brėžia neįveikiamą skirtį tarp tikrovės ir ją suvokiančios sąmonės (Testa and Hostrup-Jessen, 1992, p. 235).

Grožiniuose tekstuose Sørensenas interpretavo ir pirminį – Pradžios knygos – pasakojimą apie nuopuolį. Savaip nuopuolio mitas perrašomas „Keistų istorijų“ apsakyme „Nepažintas medis“ (*Det ukendte træ*) (Jensen, 1978, p. 204). Čia pagrindinis vaidmuo taip pat tenka priešstatų sintezės galimybei: karaliaus sode augantis nežinomos rūšies medis yra Pradžios knygos gėrio ir blogio pažinimo medžio antitezė (*ibid.*, p. 205). Apsakyme vaizduojamas medis ne skiria gėrį nuo blogio, o vienija priešstatas ir žymi erosą – platoniską geismingumo ir dvasios sąjungą (*ibid.*, p. 204). Taip perrašydamas nuopuolio mitą Sørensenas nurodo nuopuolio fragmentacijai priešingą sintezę.

2. Simbolių hermeneutikos ir nuopuolio poetikos paralelės

Ricceuro filosofinės hermeneutikos ištakos slypi fenomenologinio metodo problematikoje, kuri apima sąmonės konstitucijos, refleksijos ir patirties klausimus. Savo darbuose Ricceuras plėtojo vokiečių filosofų Martino Heideggerio ir Wilhelmo Dilthey'aus kritiką

filosofijoms, teigiančioms, kad sąmonė gali betarpiškai reflektuoti pati save. Pirmiausia tai buvo dekartiškosios tradicijos tezės *cogito ergo sum*, tapatinusios subjekto būtį su mąstymu, ir fenomenologijos pradininko vokiečio Edmundo Husserlio betarpiškos transcendentalinės sąmonės savirefleksijos idėjos kritika (Sverdiolas, 2001, p. lii, liv). Ricėuras rėmėsi prielaida, kad išankstinė bet kokio mąstymo sąlyga slypi kultūroje, taigi subjekto sąmonė nėra prieinama sau pačiai kaip tiesioginė duotis. Save sąmonė gali sučiuopti tik interpretuodama būties, kurioje tarpsta, reikšmės – simbolių, kalbos, kultūros prasmes (Ricėur, 2001, p. 3). Šis aplinkinis takas pirmiausia veda per simbolių hermeneutiką, nes būtent ji interpretuoja svarbiausias kultūros reikšmes (Sverdiolas, 2001, p. lxiii). Simboliai ir jų pirminės hermeneutikos – mitai – nurodo pamatinę žmogaus vidujybės problematiką ir pretenduoja nustatyti žmogaus santykį su būtimi. Simbolis nėra tiesiog savimonės įrankis ar uždara semantinė struktūra. Jis, būdamas diskursas, savu būdu siekia „kažką pasakyti“ apie žmogaus būtį (*ibid.*, p. lxv), todėl subjektą steigianti refleksija turi tapti interpretacija ir vesti aplinkiniu keliu (Ricėur, 2001, p. 3).

Refleksiją simbolių hermeneutikos linkme kreipia ir ypatinga simbolio tapatybė. Viena vertus, kiekvienas simbolis yra ženklas. Jo išraiška yra konkreti, kalbinė. Tai signifikantas, nukreiptas į signifikatą (*ibid.*, 2001, p. 35). Vis dėlto simbolis nurodo ir kitą, paslėptą reikšmę, kuri negali būti artikuliuota nepaverčiant jos trivialia alegorija (Sverdiolas, 2001, p. lxv). Tai *nesemantinis simbolio aspektas*, kuriuo nurodoma, kad simbolis jungia kalbinio lygmens signifikaciją su nekalbinės prigimties sfera (Ricėur, 2000, p. 69, 71). Dėl šios priežasties simbolis pasižymi atsparumu sąvokomis grįstam kalbėjimui – apie simbolį galima kalbėti ir jį analizuoti, tačiau jo neįmanoma išsemti (*ibid.*, p. 70). Subjekto archeologija ir eschatologija šio nesemantinio, „gyvenime įsišaknijusio“ aspekto ieško skirtingomis kryptimis. Pirmoji grįžta atgal, į praeitį ir ištakas, antroji orientuota eiti pirmyn, į dabartyje numatomą ir jau kuriamą ateitį.

2.1. Demaskuojanti archeologija ir nuopuolis

Pirmąją kryptį, vedančią *arche* (sen. gr. „pradžia, principas“) link, nubrėžia „funkcinė“ simbolių hermeneutika, kurios ištakos slypi Freudo psichoanalizės tradicijoje. Funkcinį psichoanalizės požiūrio tašką apibrėžia prielaida, kad žmogaus kultūrinė būtis yra troškimų ekonomijos, vykstančios už sąmonės ribų, išraiška (Ricėur, 2001, p. 77–78). Kitaip tariant, civilizacijos paskirtis yra pažaboti instinktą, *id* sferoje kylančius troškimus ir apsaugoti žmogų nuo „gamtos pranašumo“ (*ibid.*, p. 79). Tai reiškia, kad sukonstruotoje kultūros ir jos dedamųjų – religinės simbolikos, ją aiškinančių mitologijų – iliuzijoje išskylantys vaizdiniai yra cenzūruoti. Jų šaltinis yra sąmonei nepriimtinių troškimų slopinimo ir išpildymo procesai, kuriuos nukenksmina ir kultūros pavidalais paverčia sąmonės cenzūra (*ibid.*, p. 78). Taigi pirmasis žingsnis, kurį turi atlikti refleksija, tapusi interpretacija, yra įtarumo posūkis – sąmonė turi nureikšminti save ir atsiskleisti kaip apgaulė (*ibid.*, p. 91). Taip reikšmės centras lokalizuojamas topografiškai „iki“ sąmonės esančioje psichikos dalyje – nesąmonybėje, o dešifravus pirminę sąmonės duotį, „egzistencija atsiskleidžia kaip troškimas“ (*ibid.*, p. 28).

Psichikos fragmentaciją atskleidžiantį judesį Sørensenas pavadina *individualiu nuopoliu*. Brendimo laikotarpiu patiriamą „tremtį iš vaikystės“ danų rašytojas nagrinėja froidiškoje paradigmoje interpretuodamas kultūros tekstus. Vestuvinių danų liaudies dainų tekstuose jis atranda, kad „sužadėtuvių situacija“ (dan. *forlovelsessituation*) žymi susidūrimą su aistromis ir geismingumu kaip savarankiškais veikėjais psichikoje (Støvring, 2006, p. 26; Sørensen, 2016, 2 skyrius). Tyrimui ypač svarbu, kad nuopolis reiškia daugiau negu tik atrandamą psichikos fragmentaciją. Ši individo skilimą lemia mitinis nuopolis, apibūdinantis pačios sąmonės prielaidas.

Mitinių nuopolių Sørensenas apibūdina kaip „ontologinį faktą, nustatantį patirties pobūdį“ (Sørensen, 2016, 2 skyrius). Ši nuopolio kaip ontologinio fakto apibrėžimą nuskaidrina „Poetuose ir demonuose“ lygiagrečiai su *nuopoliu* vartojama *amžinosios traumos* sąvoka. Nurodydamas froidiškai suprastą *traumą*, Sørensenas teigia, kad puolusi sąmonė yra panaši į atmintį, sukompromituotą trauminio įvykio ir praradusią skaidrų tapatybę ir tikrovę kuriančios instancijos statusą. Nuopolis reiškia, kad su Dievu, kitu žmogumi ir ankstesne pasaulio tvarka bendrumą praradęs, iš rojaus išvarytas žmogus buvusią tvarką mėgina atkurti naudodamasis „nuodėmės obuolių“ suteiktu žinojimu. Vis dėlto taip jis tik tolsta nuo pirminės darnos (*ibid.*, 3 skyrius). „Nuodėmės obuoliai“, sąmonės prielaida Sørensenui – tai pamatinę būties fragmentaciją steigiantis mąstymas priešstatomis. Nuopolių sudaro daugybė dichotomijų: „siela ir kūnas, gėris ir blogis, mąstymas ir jausmai“ (Frank, 2007, p. 26). Šis suvokime glūdintis dualumas nesučiupia tikrovės ir lemia daugialypę jos fragmentaciją.

Sørenseno dėmesys priešstatoms kyla jam interpretuojant biblinį nuopolio mitą, kuris apima kelis Pradžios knygos pasakojimus: Adomo ir Ievos išvymą iš Rojaus, Kaino ir Abelio istoriją bei pasakojimą apie Babelio bokštą. Krikščioniškoji teologija šiuos siužetus laiko simboliniais pasakojimais apie žmogaus prigimtyje glūdintį polinkį į blogą, vadinamą *gimtąja nuodėme*, bei atsiskyrimą nuo Dievo sukurtos tvarkos pereinant į nuopolio paženklinatą būklę (Arnold, 1998, p. 40). Ją apibrėžia daugialypė fragmentacija: tarp žmogaus ir Dievo, individo ir bendruomenės, skirtingų kalbų sąlygoto tikrovės suvokimo. Vokiečių ir amerikiečių mąstytojo Leo Strausso teigimu, Pradžios knygoje atskyrimui, kaip svarbiausiam kūrimo principui, pradžią duoda pirmasis kūrinys – šviesa, atskiriama nuo tamsos. Ją seka daugelis kitų padalijimų: skliautas atskiria vandenį, dangaus kūnai atskiria dieną ir naktį, o paskutinį Dievas sukuria žmogų – vyrą ir moterį, patvirtinančius sukurto pasaulio dualumą (Strauss, 1989, p. 10–13).

Taigi nuopolis, atliepdamas Ricceuro sąmonės archeologiją, įtraukia ir naują fragmentacijos lygmenį – pamatinį dualumą, kuris lemia skirtį tarp „nekalto tikrovės“ ir ją suvokiančios sąmonės (Sørensen, 2016, 3 skyrius).

2.2. Atkurianti eschatologija ir pakartojimas

Psichoanalizei priešingą religijos fenomenologijos hermeneutiką Ricceuras pavadina *subjekto eschatologija* (Sverdiolas, 2001, p. lxxxiv). Kitaip negu psichoanalizė, fenomenologija siekia aprašyti religinę simboliką, o ne nagrinėti jos paskirtį ir genezę individo

ar visuomenės lygmeniu. Taip funkciniam psichoanalizės požiūrio taškui priešinamas nukreiptumas į objektą, „kurio ieško kultas, tikėjimas, ritualas ir mitas“ (Ricœur, 2001, p. 75). Būtent šį mito ir simbolio rūpestį rumunų religijotyrininkas ir kultūros filosofas Mircea Eliade pavadina *šventybe*. Tai nesemantinės plotmės patirtis, kurioje išsiskiria simbolis. Eliade teigimu, nors šventybė yra iki semantikos, ji gali apsisireikšti konkrečia „forma ar struktūra“ (*ibid.*, p. 74). Taigi simbolis čia pirmiausia suvokiamas kaip „terpė, kurioje reiškiasi šventybė“, o ne kaip troškimų sublimacijos įrankis (*ibid.*, p. 67).

Šias dvi prieigas – funkcinę ir objektinę – lemia skirtingos simbolio sampratos. Kaip minėta, Freudo psichoanalizės hermeneutikai simbolis yra funkcinė priemonė, taigi iliuzija. Fenomenologijos požiūrio taškui atskleisti Ricėuras supriešina simbolio ir ženklų sąvokas. „Simbolių pilnatvė“ priešinama „ženklių tuštumai“ (*ibid.*, p. 76).

Viena iš pagrindinių Ferdinando de Saussure'o aprašytos ženklo struktūros ypatybių – jis visiškai sutartinis. Ryšio, siejančio signifikantą su signifikatu, motyvacija yra kalbinė konvencija, o ne užkalbinės tikrovės reiškiniai. Simbolis nėra nemotyvuotas. Savyje jis turi tiesioginės, pagrįstos signifikacijos pėdsaką (*ibid.*, p. 76). Religijos fenomenologijai „gebėjimas kalbėti grindžiamas kosmoso gebėjimu reikšti“, todėl simbolis remiasi natūralių atitikmenų logika. Šioje logikoje „šventykla visada atitinka dangiškąjį modelį“, „žemės ir dangaus hierogamija – vyro ir moters sąjungą“, taip pat egzistuoja natūralūs ryšys tarp „ariamos dirvos ir moters lyties organų, žemės derlumo ir motiniškų įsčių, saulės ir mūsų akių“ (*ibid.*, p. 75). Religijos fenomenologijos išvelgiamas simbolio pagrįstumas yra priešingas psichoanalizėje atskleistos iliuzijos sampratai. Taip pat ir psichoanalizės nagrinėjamas „to, kas išstumta, grįžimas“ yra kitas simboliais apreiškiamo „šventybės prisiminimo“ poliusas (*ibid.*, p. 80).

Vis dėlto subjekto archeologijos ir eschatologijos hermeneutikų įtampą apibūdina ne tik prieštaros. Viena simbolių hermeneutikos kryptis yra būtinybė kitai. Prie šios išvados atveda klausimas, ką iš tikrųjų reiškia sąmonės eschatologijos kreipimasis į simbolį. Ką gali reikšti šventybė, kai psichoanalizė dešifravo simbolių pavidalus kaip nesąmonybės simptomus? Teigdamas, kad nesąmonybė yra pirmutinybės, o dvasia – paskutinybės tvarka, Ricėuras nurodo naują filosofinį kontekstą – Georgo Vilhelmo Friedricho Hegelio dvasios fenomenologiją (*ibid.*, p. 92). Simbolių hermeneutikos programoje eschatologija skleidžiasi vedama būtent hėgeliško „dvasios pavidalų sklaidos“ principo. Vieno kultūros pavidalo reikšmė čia iškyla kito pavidalo reikšmėje. Pavyzdžiui, „stoicizmas yra pono ir vergo abipusio pripažinimo tiesa, o skepticizmas yra stoicizmo pozicijos, panaikinančios visus pono ir vergo skirtumus, tiesa ir taip toliau“ (*ibid.*, p. 84). Apmąstydamas ir taip įsisavindamas prasmės sąmonę *tampa* savimi (*ibid.*, p. 90). Dvasia yra šių pavidalų dialektika, Hegelio teigimu, vedanti į tobulą sintezę – „absoliutų žinojimą“ (*ibid.*, p. 93).

Ricėuro plėtojamoje filosofinės hermeneutikos programoje absoliutus žinojimas neįmanomas. Jam nepasiduoda ypatinga simbolio tapatybė – simbolis lieka neperregimas ir iki galo neišaiškinamas. Jo signifikacija visada bus gilesnė negu ji pažįstančių sąvokų aprėpiamos reikšmės, todėl filosofija negali pasiekti galutinio pažinimo (*ibid.*, p. 93). Sąmonė steigama nuolatine pastanga, tačiau tapsmo išsipildymo nepasiekia (*ibid.*, p. 92).

Ricœuro manymu, į pagalbą vis dėlto ateina pats simbolis – Hegelio dvasios fenomenologija turi susiliesti su religijos, arba šventybės, fenomenologija. Būtent šventybė užima absoliutaus žinojimo vietą ir tampa galutiniu subjekto eschatologijos tašku (*ibid.*, p. 93). Ji tampa dvasios pavidalų sklaidos pabaigos – steigiamos sąmonės – pažadu ir siekiniu visada ateityje.

Dvasios pavidalų sklaida rodo abipusę eschatologijos ir archeologijos priklausomybę. Iškėlus simbolius į sąmonę, juos apmąščius ir „kūrybiškai pakartojus“, sąmonė *tampa* savimi. Eschatologija, kurioje skleidžiasi simboliai, galima tik per archeologiją, kuri nukreipta į nesąmonybę: „Nauji šventybės ženklai iškyla, nugrimzdami archajiškose nesąmonybės mitologijose“ (*ibid.*, p. 95).

Sørenseno tekstuose sąmonės eschatologiją atliepia *pakartojimas* (dan. *gentagelse*). Šią sąvoką Sørensenas pasiskolina iš danų filosofo Søren Kierkegaardo ir savaip pritaiko nuopuolio poetikai. Čia pakartojimas reiškia po atrastos fragmentacijos einančią nuopuolio priešstatų sintezę ir taip steigiamą sąmoningumą.

Terminą Sørensenas skolinasi pagrįstai – Kierkegaardui pakartojimas apibūdina naratyvinę struktūrą, kurią sudaro netektis ir stebuklingas, „dieviškas“ atkūrimas (Mooney, 1993, p. 152). Tai religinė kategorija, susijusi su priešstatas jungiančiu paradoksu – *dvigubu tikėjimo judesiu*. Jo sampratą Kierkegaardas atskleidė veikale „Baimė ir drebjimas“ (*Frygt og Bæven*) (1843). Analizuodamas biblinį Pradžios knygos pasakojimą apie Abraomą ir Izaoką, Kierkegaardas teigia, kad Abraomo tikėjimas yra paradoksalus: tėvas vykdo Dievo paliepimą paaukoti Izaoką, tačiau tuo pat metu tiki, kad sūnus liks gyvas. Dėl šio *tikėjimo šuolio*³ – prieštaringų nuostatų sintezės – Dievas grąžina Abraomui sūnų (Tsakiri, 2006, p. 141). Būtent tokį atkūrimą neįmanomu būdu, esant „absurdo galioje“ (dan. *i Kraft af det Absurde*) Kierkegaardas pavadina *pakartojimu* (Sløk, 1964, p. 27; Seland, 2018, p. 164).

Sørenseno poetikoje svarbiausias vaidmuo tenka Kierkegaardo pakartojime glūdinčiai priešstatų sintezei. Sinezė arba sutaikymas (dan. *forsoning*) pamatiniu lygmeniu sprendžia mitinio nuopuolio problemą ir pagrindą – mąstymą priešstatomis (Sørensen, 2016, 1 skyrius). Istorijos ir psichikos lygmeniu siorenseniškas pakartojimas vykdomas kultūrai ar individui kuriant naują kultūros, sąmonės reikšmių aiškinimą. Naujai „struktūruojant sąmonę apie būčiai svarbiausius simbolius“, šie simboliai susigrąžinami ir kūrybiškai pakartojami (*ibid.*, 2 skyrius). Vis dėlto, kaip ir Ricœuro aprašoma eschatologija, Sørenseno numatomas pasikartojantis (per)aiškinimo procesas niekada nesibaigia – jis nurodo kryptį, bet ne pabaigos tašką. Todėl ir egzistenciją Sørensenas pavadina „aiškinimo vyksmu“ (*ibid.*, 3 skyrius). Šį vyksmą sudaro analitiškas, skirtis brėžiantis nuopuolis ir sintetiškas, priešstatas jungiantis pakartojimas, atliepiantys subjekto archeologiją ir eschatologiją.

³ Sąvoka pasitelkiama aiškinant Kierkegaardo tekstus, pats mąstytojas savo veikaluose jos nevartojo. Tai Kierkegaardo tyrėjų tradicijos žodis (Ferreira, 1997, p. 207).

3. „Kareivio Kūčios“: archeologija veda į eschatologiją

„Kareivio Kūčios“ gretina ir priešina krikščioniškuosius nuopuolio ir išganymo pasakojimus, karo ir vaikystės, mirties ir gimimo reikšmes. Jų dinamika atskleidžia sąmonės archeologijos ir eschatologijos tarpusavio priklausomybę.

3.1. „Ar tai aš, ar kažkas kitas?“, tapti sąmone

Jau pirmosiose teksto pastraipose sąmonė iškyla kaip užduotis ir problema. Pirmiausia tai atskleidžia kareivio perspektyva: iššokęs iš bombonešio, jis negali prisiminti, ar tai jis, ar kažkas kitas patyrė laimingiausią praėjusio gyvenimo akimirką (Sørensen, 1955, p. 9). Tokia pat taki ir kareivį pasitinkančių angelų tapatybė. Viena vertus, jie – kolektyvinis personažas, tačiau kartais veikia individualiai. Visi atrodo vienodi, tačiau kareivis nustemba pastebėjęs, kad „kiekvienas vis dėlto, be abejonės, buvo jis pats ir tikrai ne kuris kitas“⁴ (*ibid.*, p. 9). Šiai dvigubai tapatybei pavidalą suteikia angelų kalbėjimas „choru arčiausiai esančio angelo lūpomis“ (*ibid.*, p. 10).

Svarbu ir tai, kad tekste sąmoningumas perkeliamas už veikėjų sąmonės ribų į išorinius reiškinius. Pradžioje vėjas „kaukia kaip persigandusi moteris“, paskui „pagarbiai“ nutyla. Taip pat ir žvaigždės „žvelgia nerimastingai žibančiomis akimis“ bei „nervingai mirkčioja“ (*ibid.*, p. 9–10). Pačiam kareiviui mintis apie mirtį ir jos baimė yra svetima („Juk tiesiog privalau atlikti kareivio pareigą“ (*ibid.*, p. 11)), tačiau jo sąmonės nepasiekiančias būsenas įkūnija sužmoginti vėjas ir žvaigždės. Taip sąmonė pasirodo pralaidi ir nesučiuiopiama – jos nėra ten, kur turėtų būti, tačiau randama ten, kur jos įprastai nėra. Teksto pradžios klausimai „Kas aš?“ ir „Ar tai aš, ar kažkas kitas?“ nubrėžia viso apsakymo naratyvinę liniją. Šie klausimai nurodo, kad subjekto refleksija turės tapti jo interpretacija.

Refleksiją, per interpretaciją vedančią tampančios sąmonės link, atskleidžia ir struktūriškai žymi dvi apsakymo naratyvinės dalys. Kiekvienoje jų įvyksta susitikimas su šventybe: pirmiausia „Kristų“ sutinka angelai, o vėliau pats kareivis sutinka Dievą Tėvą. Tiesa, pirmasis susitikimas su šventybe įvyksta tik angelų akimis – būtent jie mato kareivį kaip Kristų. Šie du tekste vaizduojami susitikimai su šventybe nubrėžia abu simbolio interpretacijos takus. Viena vertus, archeologijai simbolis – iliuzija, tačiau po dešifravimo eina kūrybiškas simbolio pakartojimas.

Susitikimą inicijuojanti instancija – subjektas arba šventybė – epizoduose skiriasi. Pirmoje dalyje angelai, palaukę kareivį antrą kartą į žemę ateinančiu Kristumi, mėgina kreiptis į šventybę. Susitikimo metu kareiviui užduodami klausimai atskleidžia, kad angelai pažymėti nuopuolio: „Kodėl Dievas mūsų nebepažįsta? Kodėl jis užrakino savo dangaus vartus, kodėl nebeleidžia žmonėms nešti gerosios naujienos?“ (*ibid.*, p. 12). Būtent Kristus, kaip nuopuolio antitezė – išganymo – simbolis, rodo naikinamą nuopuolį. Angelų supratimu, tik kareivis gali atkurti nuopuolio nutrauktą ryšį su Dievu: „Atleisk mums už nepaklusnumą, Viešpatie, bet meldžiame, meldžiame – nepalik mūsų nedavęs ženklų, kuri galėtume perduoti tavo Tėvui. Galbūt tada jis vėl grąžins mus savo malonėn!“

⁴ Sørenseno tekstų fragmentus iš danų kalbos vertė straipsnio autorė.

(*ibid.*, p. 13). Vis dėlto ši angelų mėginimą paneigti nuopuolį tekstas iš anksto atmeta – kareivio perspektyva rodo, kad jis nėra Kristus. Jis – šventybės iliuzija, kurios akimis ir regime susitikimą. Taip tekstui būdinga ironija atidengia glūdinčią priešstatą ir pirmasis susitikimas nuopuolį vaizduoja negrįžtamą.

Antroje dalyje pati šventybė kreipiasi į subjektą. Šis susitikimas nevienareikšmis – greta nuopuolio negrįžtamumo jis žada eschatologinį sąmonės tapsmą.

3.2. „Himmelfalden“: negrįžtama archeologija

Jensenas teigė, kad „Kareivio Kūčios“ iškelia karo ir vaikystės priešstatą, kurioje agresija pasirodo kaip nuslopinto vaikiško žaislingumo išdava. Kaip jau minėta, tai, kad kareivio bombą angelai palaiko žaisliniu kamuoliu, reiškia, jog bomba yra kamuolio, o karas – vaikiškų žaidimų pakaitalas. Sąmonės hermeneutikai karo ir vaikystės įtampa yra kita.

Pirmiausia reikia pastebėti, kad karas struktūriškai žymi nuopuolį. Dvi kariaujančios pusės yra pamatinės priešstatų kovos atspindys, kur agresija atskleidžia jų nesutaikomumą, destruktija – dešifruojantį nuopuolio aspektą. Kareivis įkūnija puolusį žmogų. Perspektyvą apibūdina mąstymas kategorijomis „priešai“ arba „savi“. Su Sørenseno prozai būdinga ironija tai atskleidžia kareivio svarstymai, ar angelai nėra „užsimaskavęs priešo oro pajėgų būrys“ (*ibid.*, p. 10).

Greta tiesiogiai minimo karo tekstą pagrindžia ir kitos priešstatos: karštis ir šaltis, viršus ir apačia, vertikalioji ir horizontalioji ašys. Štai pirmosios vertikaliosios naratyvo dalies (kareiviui krintant iš bombonešio) pabaigą žymi pabrėžiamas naujos veiksmo erdvės horizontalumas – į apsnigtą lauką angelų nuneštas kareivis „visu ūgiu krito į sniegą, kuris tuoj virto prakaitu“ (*ibid.*, p. 14).

Tokios daugialypės fragmentacijos situacijoje vaikystė iškyla kaip karo ir nuopuolio priešybė. Kaip teigė Sørensenas, individualus nuopuolis patiriamas būtent brandos laikotarpiu – taip ir rikioriška archeologija, demaskuodama subjektą, ištraukia jį iš sąmonės vaikystės. Vaikystė apibūdina naivią ir nekaltą būklę iki įtarumo judesiu atskleistos fragmentacijos.

Vaiko perspektyvą tekste įkūnija „sutinkantis šventybė“. Pirmiausia tai angelai: „Argi jų mėlynos akys nežvelgė taip nekaltai, argi jų balsai nebuvo kupini tokio vaikiško džiugesio, kad niekaip nebūtų galėję pasakyti ko nors iš piktos valios?“ (*ibid.*, p. 12). Vėliau ir pats kareivis tampa vaiku, kai, sutikęs Dievą Tėvą, „užmiršta esąs kareivis ir pravirksta kaip vaikas“, o išsiplėtusi širdis suplėšo uniformą (*ibid.*, p. 15). Kaip matėme anksčiau, tiek angelai, tiek kareivis pažymėti nuopuolio. Susiejant juos su vaikystės ženklais tekste klausiama, koks yra į nuopuolį įžengusiojo santykis su nekalta ir „nesąmoninga“ būkle – siorensenišku atsiminimu. Ar galima „užkasti“ tai, ką atrado sąmonės archeologija, nusigręžti ir užmiršti nesąmonybę? Svarbiausia – ką dar gali reikšti šventybė, kai ji buvo atskleista kaip iliuzija?

Visų pirma, nuopuolin įžengęs subjektas neišvengiamai ilgisi būklės, kai simbolis dar nebuvo demaskuotas. Abu susitikimus lydi ašaros ir kraujas: iš pradžių angelai, o vėliau Dievą sutikęs kareivis pravirksta (*ibid.*, p. 11, 15); vienas iš angelų yra sužeidžiamas į veidą, o kareivis, norėdamas dar žemiau atsiklaupti, „įspaudžia kelius gilyn į aštrų ledą,

taip juos prasikruvindamas“ (*ibid.*, p. 15). Dvilypę šventybę sutinkančiojo būseną tekste atskleidžia daniško žodžio *himmelfalden* (*ibid.*, p. 15) tiesioginės ir perkeltinės reikšmių žaismas, artimas ir lietuviškam frazeologizmui: pirmąją, perkeltinę reikšmę kareivis yra „netekęs žado“, o pažodžiui – „iškritęs iš dangaus“. Viena vertus, subjektas lieka iškritęs iš dangaus, t. y. nupuolęs, tačiau prisiminęs nedemaskuotą simbolį jis nuščiūva: „O Dieve, – sušnabždėjo kareivis“ (*ibid.*, p. 15). Vis dėlto ilgėtis nedemaskuotos būklės nepakanka – šis ilgesys tik didina įtampą tarp nuopuolio ir prarasto nekaltumo. Akistatoje su šventybe subjektas turi pasirinkti, kas jis: vaikas ar kareivis.

Šiam klausimui tekstas duoda vienareikšmį atsakymą – nuopuolio paliestam žmogui grįžti į nesąmoningą vaikystę neįmanoma. Kareivis norėtų priimti Dievo Tėvo siūlomą „amžinąją tiesą“: „[j]is tikėjo, tikėjo, kad Dievas sakė tiesą“ (*ibid.*, p. 15). Nepaisant to, žmogaus atsakymą Dievui sąlygoja nuopuolis. Atsakydamas kaip tikras kareivis („ko tik nenutiktų, jei tiesa pakliūtų priešui į rankas!“ (*ibid.*, p. 16)), jis atsisako pasiūlymo ir priverčia Dievą pasitraukti. Šie žodžiai atskleidžia, kad hermeneutinis archeologijos takas veda viena kryptimi ir nuopuolis yra negrįžtamas. Priešstatų pasaulio kareivis negali tapti vaiku ir sugrįžti prie nekaltos simbolio tiesos.

3.3. „Linksmų Kalėdų!“, subjekto eschatologija

Gimimo, mirties ir prisikėlimo reikšmės tekste nubrėžia sąmonės tapsmo žingsnius. Kaip teigė Ricėuras, reikšmės šaltinį perkėlus į nesąmonybę, paminamas ego narciziškumas. Taip save demaskuodama netikra sąmonė simboliškai miršta, taigi kareivio – puolusio žmogaus – kryptis, judėjimas su(si)naikinimo link ženklina regresyvią sąmonės archeologijos kryptį. Angelams sutapatinus kareivį su Kūčių naktį gimstančiu Kristumi, tekste iškyla sąmonės mirčiai priešinga reikšmė – jos gimimas ir nuopuolį keičiantis prisikėlimas. Mirtis čia reiškia regresyvią archeologiją, gimimas – progresyvią eschatologijos kryptį. Šių priešingų hermeneutikų įtampą ir tarpusavio priklausomybę atskleidžia krikščioniški nuopuolio ir išganymo intertekstai.

Nuopuolio mito pasakojimą tekste aktualizuoja žodžio *faldet* (liet. „nuopuolis, kirtimas“) reikšmių žaismas, kurį atpažįstame ir lietuvių kalboje. Žodis implikuoja, kad kareivis krinta ne tik fiziškai, bet nupuola ir egzistenciškai, kaip Adomas. Su nuopuolio provaizdžiu kareivį susieja ir susitikimo su Dievu Tėvu atomazga, kai prieš pranykdamas Dievas kreipiasi žodžiais „Amžinas žmogau“ (*ibid.*, p. 16). Vis dėlto dviprasmiai angelų klausimai ir kareivio atsakymai karą (nuopuolį) priešina ir gretina su išganymo įvaizdžiu, Kristumi („Mane siuntė iš aukščiau sunaikinti didelės valstybės“, „Mes tai jau žinome, – giedodami atsakė angelai, – Piktojo kunigaikščio viešpatijai atėjo galas.“ (*ibid.*, p. 11)). Aktualizuojamas Kalėdų, ateinančio išganytojo pasakojimas iškelia kitą, gerokai svarbesnį klausimą: ar kareivis gimsta kaip Kristus? Tai yra, ar subjektas pasuka eschatologijos taku?

Kaip minėta, angelų ir kareivio susitikimą stebime pačios simbolio iliuzijos akimis – už regimo Kristaus slypi puolantis Adomas. Tai reiškia, kad nuopuolyje ne tik bet koks simbolis, bet ir mintis apie kitokį būvį – nuopuolį nuplaunantį išganymą – gali būti tik iliuzija. Atrodytų, kad Kalėdų – gimstančios sąmonės – tekste nėra.

Vis dėlto reikšminga tai, kad neišvengiamos mirties link judėjęs subjektas nemiršta. Į nuopuolį įsiveržiantys angelai „nuleidžia drebantį kareivį ant žemės“ (*ibid.*, p. 14). Taip intertekstine nuoroda aktualizuojamas evangelinis pasakojimas apie Jėzaus Kristaus gundymą dykumoje, o kareivis dar stipresniais semantiniais ryšiais susiejamas su išganymo simbolika. Nešamas ant rankų, „kad neužsigautų kojos į akmenis“⁵ („Sniegas šaltas ir slidus, juk galėtum nukristi ir sunkiai susižeisti, – pasakė angelai“ (*ibid.*, p. 14)), jis išgyvena būtent todėl, kad angelams yra „kaip Kristus“. Šis epizodas apsakymą paverčia daugialype pasakojimo apie gundymą inversija: visų pirma, kareivis jau krinta žemyn⁶, o atsидūręs „dykumoje“ („apsnigtame lauke“ (*ibid.*, p. 14)) jis sulaukia pasiūlymo, tačiau ne iš velnio, o iš Dievo. Vis dėlto, kaip ir Kristus, priimdamas šį „gundymą“, kareivis pamintų tai, kas pats yra, šiuo atveju – puolantis žmogus. Kaip Kristaus nesugundo velnias, taip kareivio nesugundo Dievas.

Tapatumas su išganymo simboliu ir kartu skirtybė nuo jo atskleidžia simbolių hermeneutikos dvikryptiškumą. Subjektas, nuopuolyje būdamas „kaip Adomas“ ir pasukdamas eschatologijos link, yra ir „kaip Kristus“. Archeologija simbolį negrįžtamai demaskavo, tačiau jį apmąstydamą sąmonę tampa savimi. Ricœuro žodžiais tariant, „perėję kritikos dykumą, norime vėl būti pašaukti“ (Ricœur, 2001, p. 34), todėl ir Dievas Tėvas, linkėdamas kareiviui „Linksmų Kalėdų!“, sveikina žmogų su jo paties gimimo švente – sąmonės steigtimi (Sørensen, 1955, p. 14).

3.4. „Kaip didelė spurdanti širdis“: demaskavus apmąstyti

Archeologijos ir eschatologijos tarpusavio priklausomybę, kurią implikuoja aptartas tapatumas ir skirtybė su Kristumi, tekste taip pat formuluoja bombos figūra. Jos semantika daugialypė. Viena vertus, bomba žymi nuopuolio kulminaciją. Ji – Dievui siunčiamas sunaikinimas, dešifruojamas simbolis ir dovana, reiškianti mirtį. Vis dėlto reikšminga, kad būtent šventybės sunaikinimas atveda subjektą į naują susitikimą su ja. Dėl to, kad angelai nuneša bombą kaip dovaną Dievui, šis pasitinka kareivį prieš žemėje („Atsiųsdamas angelus su kalėdine dovana man tu palietei mano širdį“ (*ibid.*, p. 15)). Taip „subombarduotas“, dešifruotas simbolis vėl ištraukiamas į sąmonę.

Antroje apsakymo dalyje pasirodanti Dievo Tėvo figūra atskleidžia ypatingą simbolio tapatybę. Jis neperregimas ir nesučiupiamas („Iš pažiūros ši nerami figūra atrodė kaip žmogus, tačiau nebuvo matyti jokių žmogiškų bruožų – visą jį dengė tai tamsus rūkas, tai virpanti šviesa“ (*ibid.*, p. 14)), neįkalbinamas, tačiau kalba „atsargiai ir užsikirsdamas, su jaudinančiu švelniu akcentu“ (*ibid.*, p. 14). Svarbu ir tai, kad, kitaip negu angelams kreipiantis į kareivį, čia pati šventybė kreipiasi į subjektą. Pats simbolis apsirėškia sąmonei, nes ši jame įsišaknijusi („žodžiai, skambantys taip intymiai ir pažįstamai, užkabino vaikiškos jo sielos gilumą, tačiau liko nesuprasti“ (*ibid.*, p. 15)). Dešinėje Dievo rankoje laikoma amžinoji tiesa nurodo fenomenologinę simbolių pilnatvę, priešingą psichoanalizės demaskuojamai iliuzijai.

⁵ „Jis lieps savo angelams globoti tave, ir jie nešios tave ant rankų, kad neužsigautum kojos į akmenis.“ (Mt 4, 6)

⁶ „Tada velnias jį paima į šventąjį miestą, pastato ant šventyklos šelmens ir sako: „Jei tu Dievo Sūnus, pulk žemyn [...]“ (Mt 4, 6)

Amžinosios tiesos figūra, kaip bombos priešybė, rodo, kad tekstas atsisuka sąmonės eschatologijos kryptimi. Tiesą su bomba sugretina pats Dievas: „Apsimainykime, žmogau, – tu atiduok man savo puikią bombą, o tau aš duosiu amžinąją tiesą, kurią laikau paslėptą savo dešinėje“ (*ibid.*, p. 15). Reikšminga ir tai, kad tiesą Dievas tiesia kareiviui iš apačios („Kareivis apstulbęs žvelgė į virpančią ranką, kuri, nepaisant to, kad jis klūpojo ant kelių, jam buvo ištiesta iš apačios“ (*ibid.*, p. 16)). Taip tekstas grįžta prie vertikaliosios ašies, tačiau šįkart judėjimas vyksta iš apačios į viršų. Jei nuopuolis – regresyvus judėjimas „žemyn“, čia implikuojamas progresyvus judėjimas „į viršų“, kurio pabaigoje atsidurtų pati tampanti sąmonė – kareivis.

Dievas Tėvas pranyksta ir išsineša archeologijoje negrįžtamai prarastą tiesą, tačiau reikšminga tai, kad kareivio bomba lieka nesprogusi – mirtis irgi neateina. Šis vaizdinys palieka tekstą atvirą sąmonės tapsmui, o Dievo (tiesos) ir bombos figūromis išreikštoje tiesos ir mirties priešstatoje atsiranda trečioji figūra – širdis. Ji pasirodo kaip sąmonės, kuria turi tapti kareivis, pažadas. Šiuo būdu apsakymą užbaigianti „sunki ir vieniša bomba, spurdanti kaip didelė spurdanti širdis“, tampa sąmonės hermeneutikos metafora ir viso apsakymo išvada. Bombos į tiesą iškeisti neįmanoma, bet ji galiausiai tampa širdimi – negrįžtama subjekto archeologija yra neatskirama jo eschatologijos dalis.

Išvados

Pagrindinės Villy Sørenseno nuopuolio poetikos sąvokos perskaitytos Paulio Ricœuro simbolių hermeneutikos šviesoje. Nuopuolis čia pasirodo kaip demaskuojanti ir analitiška (ardanti) sąmonės archeologija, o pakartojimas – kaip sintetiška (jungianti) sąmonės eschatologija. Abiems hermeneutams pati būtis yra interpretacija, taigi būtį apibūdinantis sąmonės tapsmas pabaigos taško niekada nepasiekia.

Ricœuro hermeneutinė programa leido Sørenseno apsakymą „Kareivio Kūčios“ perskaityti kaip pasakojimą, kuriame sąmonė yra ne duotybė, o užduotis. Sąmonė tekste pasirodo pralaidi ir nesučiuiopiama dėl kareivio netapatumo sau pačiam ir dvigubos angelų tapatybės. Sąmonės archeologija ir eschatologija, nuopuolis ir pakartojimas vienas kitam yra būtini – jie vienas kitą neigia ir lemia. Tai atskleidžia ironiškai priešinamos ir gretinamos nuopuolio ir išganymo intertekstų, mirties ir gimimo, bombos ir Dievo (tiesos) figūrų reikšmės. Kareivio judėjimas mirties link ir tapatumas su nupuolančiu Adomu (archeologija) lemia jo tapatumą su Kristumi ir gimimu (eschatologiją). Taip pat ir Dievui siunčiama bomba simboliškai žymi, kad archeologija šventybę demaskuoja kaip iliuziją, tačiau kartu demaskuotą simbolį ištraukia į sąmonę. Apsakymą užbaigiantis bombos kaip širdies įvaizdis yra teksto išvada – sąmonės archeologija implikuoja jos eschatologiją.

Reikšminga tai, kad, išdėstydamas nuopuolio poetiką, Sørensenas gręžiasi mito link. Čia glūdi pagrindinis Ricœuro ir Sørenseno hermeneutikos programų skirtumas: pirmoji išskleidžiama remiantis sąvokomis, o antroji pirmiausia rodo į mitą ir simbolį. Sørensenui nuopuolio mito simbolika įkūnija reikšmes, kurias Ricœuras iškėlė plėtodamas simbolių hermeneutikos programą. Taigi ne tik Ricœuro hermeneutika įtvirtina ir sąvokomis grindžia Sørenseno poetiką, bet ir siorenseniška nuopuolio mito interpretacija iki simbolinės

plotmės iškelia Ricœuro hermeneutikos apibrėžtis. Nuopuolio simbolikoje telpa ir tai, ką mėgina pasakyti hermeneutinė filosofija, bet, kaip teigė pats Ricœuras, simbolis visada yra daugiau, negu kada nors galėtų išsemti sąvokos. „Kareivio Kūčios“ taip pat kuria dvigubą santykį su Ricœuro hermeneutikos programa. Kaip parodė interpretacija, Sørenseno apsakymas sučiuopia rikioriško sąmonės tapsmo reikšmės, tad taip interpretuodamas nuopuolį ir pats tekstas tampa simbolių hermeneutika.

Literatūros sąrašas

- Arnold, T. B., 1998. *Encountering the book of Genesis*. Grand Rapids: Baker.
- Barlyng, M. and Jensen, J. B., eds., 2002. *Både frem og tilbage: portræt af Villy Sørensens forfatterskab*. Hellerup: Spring.
- Bredsdorff, T., 2002. Digteren, dæmonerne og dobbeltblikket. In: M. Barlyng and J. B. Jensen, eds. *Både frem og tilbage: portræt af Villy Sørensens forfatterskab*. Hellerup: Spring.
- Frank, N., 2007. *Alt andet er løgn: essays om moderne litteratur*. København: Gyldendal.
- Handesten, L., 2007. Dansk litteraturs historie, 1960–2000: modernismen kommer til Danmark. In: K. P. Mortensen and M. Schack, eds. *Dansk litteraturs historie, 1960–2000*. København: Bruun Rasmussen.
- Jensen, J. B., 1978. *Litterær arkæologi: studier i Villy Sørensens Formynderfortællinger*. København: Gyldendal.
- Larsen, E., 2002. En kraft der stadig lever. In: M. Barlyng and J. B. Jensen, eds. *Både frem og tilbage: portræt af Villy Sørensens forfatterskab*. Hellerup: Spring.
- Mooney, E., 1993. Kierkegaard's Job discourse: getting back the world. *International Journal for Philosophy of Religion*, 34(3), pp. 151–169.
- Naujasis Testamentas*, 1999. 3-iasis pataisytas leidimas. Vertė Č. Kavaliauskas. Vilnius: Lietuvos Biblijos draugija.
- Ricœur, P., 2000. *Interpretacijos teorija: diskursas ir reikšmės perteklius*. Vertė A. Sverdiolas. Vilnius: Baltos lankos.
- Ricœur, P., 2001. Simbolių hermeneutika ir filosofinė refleksija. In: *Egzistencija ir hermeneutika: interpretacijų konfliktas*. Vertė ir sudarė A. Sverdiolas. Vilnius: Baltos lankos.
- Rossel, S., 1991. Villy Sørensen: mythologist, philosopher, writer. *World Literature Today*, 65(1), pp. 41–45.
- Seland, A., 2018. *Divine suspense: on Kierkegaard's 'Frygt og bæven' and the aesthetics of suspense*. Berlin, Boston: De Gruyter.
- Sløk, J., ed., 1964. *Fem Kierkegaard-tekster*. København: Gyldendal, Dansk lærerforeningen.
- Sørensen, V., 1973. *Ufarlige historier*. København: Gyldendal.
- Sørensen, V., 2016. *Digtere og dæmoner: fortolkninger og vurderinger*. [e-book] København: Gyldendal. Available at: Kobo <<https://www.kobo.com/>> [Accessed 28 November 2024].
- Støvring, K., 2006. *Det etiske kunstværk: Villy Sørensens poetik og litterære kritik*. København: Gyldendal.
- Strauss, L., 1989. Interpretation of Genesis. *Jewish Political Studies Review*, 1(1/2), pp. 77–92.
- Sverdiolas, A., 2001. Paulio Ricœuro užuolankos. In: A. Sverdiolas, sud. *Egzistencija ir hermeneutika. Interpretacijų konfliktas*. Vilnius: Baltos lankos.
- Testa, C., 1996. Den smertelige indre proces – om fire historier af Villy Sørensen. *Nordica: tidsskrift for nordisk teksthistorie og æstetik*, 13, pp. 149–164.
- Testa, C. and Hostrup-Jessen, P., 1992. The comic conception of reality: the relationship between the comic, language, and cognition in the works of Villy Sørensen. *Scandinavian Studies*, 64(2), pp. 228–242.
- Tsakiri, V., 2006. *Kierkegaard: anxiety, repetition and contemporaneity*. London: Palgrave Macmillan.